
Wstęp

Prace Literaturoznawcze 3, 5-8

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WSTĘP

Prezentujemy trzeci numer naukowego pisma olsztyńskiego środowiska polonistycznego. Znalazły się w nim zarówno działy, w których artykuły kontynuować będą podjętą wcześniej tematykę, jak i takie, które przyniosą refleksję nad nieuwzględnionymi dotychczas zagadnieniami.

W tomie pojawiły się zatem ponownie wypowiedzi ujęte w zbiór pt. *O wartościach uniwersalnych*. Pierwsza z nich to studium porównawcze poświęcone *Herodiadzie* Stéphane'a Mallarmégo i *Baśni parku jesiennego* Leopolda Staffa. Grzegorz Igliński poprzez szczegółową analizę utworów poetyckich powstałych w odstępie kilkudziesięciu lat stara się znaleźć odpowiedź na pytanie, czy i w jakim stopniu polskiego autora zainspirowało francuskie ujęcie postaci biblijnej bohaterki. Kolejne artykuły kierują uwagę czytelników ku literaturze dwóch kręgów kulturowych: rosyjskiego i angielskiego. Maksymilian Wroniszewski opisuje złożoność zaprezentowanych w *Eugeniuszu Onieginie* modeli melancholii, której charakter oscyluje wokół trzech konstytuujących jej dominant: modnego *spleenu*, nudy i nostalgii. Wskazuje na związki narratora z samym Aleksandrem Puszkinem i dochodzi do wniosku, że udaje mu się uciec od melancholii w przeciwieństwie do bohatera poematu. Z kolei Magdalena Dziugiel-Łaguna zastanawia się nad przyczynami kulturowego skandalu, jaki wywołało opublikowanie w 1820 roku powieści *Frankenstein* Mary Wollstonecraft Shelley. Jego źródłem, zdaniem autorki, było przekroczenie przez tytułowego bohatera wszelkich norm etycznych, estetycznych i aksjologicznych w imię dotarcia do granic ludzkiego poznania i wyjścia poza nie w zgubnym przeświadczeniu o mocy człowieka. Natomiast Wit Pietrzak podejmuje refleksję nad sposobem funkcjonowania wulgaryzmów w poezji Philipa Larkina i Tony'ego Harrisona i prześwieśla w tym celu dwa utwory dwudziestowiecznych angielskich poetów, z których pierwszy na ogół unikał tego typu słów, a drugi uczynił z nich jeden ze znaków rozpoznawczych swej twórczości. Zamykający ten dział artykuł Wojciecha Boryszewskiego odczytuje powieść *Mag* Johna Fowlesa jako uwspółcześioną wersję maski dworskiej. Autor, zdefiniowawszy najpierw cechy tego gatunku, analizuje w badanej powieści elementy maski w dwóch jej odmianach – teatralnej i literackiej. Pierwszą autor tekstu wiąże z przyjęciem punktu widzenia głównego bohatera, natomiast drugą łączy z perspektywą czytelnika. Celem rozważań jest także określenie, w jaki sposób elementy maski wpływają na interpretację *Maga*.

Kolejny, znany z poprzedniego numeru, dział pisma – *W poszukiwaniu formy i modelu interpretacji* – otwiera artykuł Ewy Chojnackiej, poświęcony dramatowi *Otchłań* Tadeusza Konczyńskiego, powstałemu u progu XX wieku,

a nawiązującemu poprzez swą problematykę do specyfiki nowych industrialnych czasów. Jak zauważa autorka, wprowadzona przez zapomnianego dziś twórcę „metafora otchłani konotuje symptomy kryzysu tradycyjnej etyki wobec materialistycznej wykładni życia, zjawisko rozpadu bliskich relacji międzyludzkich”. Za sprawą rozważań Anny Rzymskiej mamy szansę zrekonstruować ideę krajobrazu wyłaniającą się z twórczości Romana Brandstaettera. Badaczka rozpatruje to zagadnienie poprzez odniesienie do wczesnych powojennych utworów pisarza, który po wyjeździe z Palestyny w 1946 roku przez dwa lata mieszkał we Włoszech. Ten okres i powtarzające się później podróże do Italii wpłynęły na sposób mówienia autora o przestrzeni. Drugą część numeru zamyka artykuł Przemysława Chojnowskiego o Piotrze (Peterze) Lachmannie, którego biografią badacz interpretuje jako życie w „pamiędzy”. To określenie jest próbą uchwycenia losu twórcy urodzonego w 1935 roku w Gleiwitz, czyli dzisiejszych Gliwicach, ukształtowanego przez dwie kultury: niemiecką i polską.

W tomie pojawia się po raz pierwszy dział zatytułowany *Kobięca aktywność*. Trzy spośród zamieszczonych w nim artykułów dotyczą XVIII wieku, w którym kobiety coraz częściej włączały się aktywnie w życie społeczeństwa. Sięgały też chętniej po pióro i przełamywały utrwalony przez poprzednie stulecia męski monopol w tej dziedzinie. Temu zjawisku poświęcony jest tekst Iwony Maciejewskiej, przybliżający sylwetki kobiet piszących w czasach saskich, ich wzajemne powiązania, wykorzystywane gatunki, jak też źródła twórczej inspiracji. Jedną z postaci wymienionych w artykule Maciejewskiej szczegółowo charakteryzują dociekania Krystyny Stasiewicz, budujące wizerunek córki barokowego poety Stanisława Herakliusza Lubomirskiego, Elżbiety Sieniawskiej, postaci niezwykle wpływowej, która dzięki swej energii i stanowczości realizowała się na różnych polach, w tym także jako promotorka kultury. Kolejnej ciekawej kobiecie uwagę poświęca Beata Kurządkowska. Analizując diariusz z europejskiej podróży Teofili z Radziwiłłów Morawskiej, odbytej w latach 1773–1774, dąży do wyeksponowania na jego przykładzie zmian zachodzących w ówczesnej intymistyce. Wypowiedzi autobiograficzne analizuje także Beata Wałęciuk-Dejneka, poruszająca kwestię kobiecego istnienia w świecie. Autorka wybiera z licznych kobiecych zapisów z przełomu XIX i XX wieku fragmenty *Pamiętników* Zofii Tołstożowej, które są przykładem rekonstrukcji dziejów własnych oraz rodziny i ukazuje żeńskie doświadczenia, relacje, a także role. Dwa kolejne artykuły dotyczą polskiego pozytywizmu. Małgorzata Ciereszko przedstawia obraz zakonnicy ukształtowany w prozie narracyjnej II połowy XIX stulecia, analizując utwory Elizy Orzeszkowej i Bolesława Prusa. Natomiast Danuta Ossowska kontynuuje swoje rozważania o podejmowaniu studiów wyższych przez kobiety początku lat 70 i 80. XIX wieku, zamieszczone w poprzednim numerze „Prac Literaturoznawczych”. Tym razem analizie poddaje argumenty polityczne i narodowe, które podnosili różni pisarze,

np.: Józef Ignacy Kraszewski, Teodor Tomasz Jeż, Eliza Orzeszkowa i Maria Rodziewiczówna.

W kolejnym dziale zamieszczono wypowiedzi badaczy o przemianach dokonujących się we współczesnej poezji. Jacek Krawczyk zajmuje się kwestią codzienności, stanowiącą często jej materię. Dowodzi on, że „poetyckie kawałki życia, ukazujące trywialną codzienność, stanowią reprezentatywny i idiomatyczny wymiar literatury ponowoczesnej jako takiej”. Analizę dwóch wierszy Krystyny Dąbrowskiej z tomu *Białe krzesła* poprzedza teoretycznymi rozważaniami, które prowadzą do konstatacji, że gdy codzienność nabiera cech partykularnych, następuje jej odrodzenie i staje się ona potencjalnym miejscem objawienia prawdy. Kolejny autor, Zbigniew Chojnowski, w artykule *Poczucie czy zanik historii w poezji po 2000 roku?* rozpatruje postawy poetów wobec dziedzictwa historycznego. W wierszach różnych pokoleń obserwuje z jednej strony relatywizację przeszłości i nieufność wobec historiografii oraz poznania historycznego, z drugiej zaś wnikanie w czas miniony, zwłaszcza w XX wiek, poprzez losy rodzinne. Z kolei Adrian Gleń upomina się o uważne wsłuchiwanie się w głos Juliana Kornhausera oceniającego współczesną poezję. Zdaniem badacza, główną przyczyną marginalizowania jego wypowiedzi jest traktowanie tego poety-krytyka jako „nieprzejednanego adwersarza poetów spod znaku «brulionu»”. Tymczasem Kornhauser powrócił do modelu krytyki empatycznej i historycznej, którą stosował z powodzeniem w latach 80. XX wieku. Jej wyróżnikami były m.in. powściągnięcie krytycznego komentarza, dyskrekcja czy pozostawienie czytelnikowi wolności wyboru w kwestii interpretacji. Ostatni, czwarty tekst w tym dziale, autorstwa Jowity Podwysockiej-Modrzejewskiej, poświęcony jest recepcji poezji Jana Brzechwy skierowanej do dorosłego czytelnika. Badaczka prześledziła zarówno pozytywne, jak i negatywne opinie krytyki od czasu dwudziestolecia międzywojennego do współczesności, by wskazać wartościowe cechy tej twórczości: symboliczność, „leśmianizm”, różnorodność form, jakimi posługiwał się poeta. Przytaczając liczne wypowiedzi, udowodniła dojrzewanie oraz ewolucję warsztatu poetyckiego pisarza.

W piśmie nie mogło zabraknąć artykułów związanych z regionem Warmii i Mazur. Choć badacze podjęli zagadnienia związane i z przeszłością, i z teraźniejszością, to wszystkim towarzyszy przekonanie o niezbywalności pamięci, która ukryta jest w krajobrazie materialnym oraz kulturowym. I tak Grzegorz Supady przedstawia, raz jeszcze (w numerze drugim „Prac Literaturoznawczych” uczyniła to Joanna Chłosta-Zielonka), postać Johanna Bobrowskiego w związku z niedawnym drukiem utworów tego poety w miesięczniku „Literatura na Świecie” oraz urządzeniem małego muzeum Bobrowskiego w litewskiej miejscowości Wilkiszki. Jan Chłosta przypomina o współczesnym znaczeniu polskiego wydawnictwa rodziny Pieniężnych, działającego w Prusach Wschodnich przed 1939 rokiem, do czasu aresztowania jego redaktora naczelnego Seweryna Pieniężnego. Celem artykułu

Joanny Chłosty-Zielonki jest wskazanie, w jaki sposób współcześni pisarze wykorzystują pamięć historyczną związaną z Olsztynem. Przywołując definicję miejsc pamięci francuskiego badacza Pierre'a Nory, badaczka przyjmuje, że w tym mieście pamięć o przeszłości przechowywana jest przez miejsca topograficzne i miejsca monumenty: pomniki, cmentarze oraz architekturę. Coraz częściej literatura najnowsza korzysta z tych zasobów.

Zbiór artykułów naukowych wieńczy dział *Edycje i polemiki*, w którym wypowiadają się Zbigniew Chojnowski i Paweł Bohuszewicz. Pierwszy, odnalazłszy nieznane wcześniej dwa wiersze wiejskiego nauczyciela i mazurskiego poety z końca XIX wieku, Teodora von Łaskiego: *Wartość czytania* oraz *Do skowronka*, poprzez ich analizę pokazuje silne związki autora z kulturą mazurską. Drugi, Paweł Bohuszewicz, nawiązuje swą wypowiedzią do artykułu Iwony Maciejewskiej z pierwszego numeru „Prac Literaturoznawczych”, włączając się w dyskusję nad wyzwaniem stojącymi przed badaczami staropolszczyzny, którzy mierzą się z trudną materią literacką coraz mniej znaną współczesnemu czytelnikowi.

Numer dopełniają recenzje ważnych i kulturotwórczych publikacji naukowych, a także sprawozdania z organizowanych na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie konferencji naukowych, podejmujących problematykę literaturoznawczą i kulturową.

Redakcja